

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI INKLYUZIV KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Sattorova M.A

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti dotsenti

O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi davlat siyosati umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligi tamoyillari, inson huquqlari, ta’limning gumanistik mohiyati, har kimning bilim olishga bo‘lgan konstitutsiyaviy huquqlarining kafolatlanishi, ta’lim olishdan teng huquqlilikdan foydalanishga tayanadi. Ta’limni rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlari etib quyidagilar belgilangan: ta’lim sohasida fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining kafolanishi; ta’lim olishda tenglik, shu jumladan, rivojlanishida maxsus psixofizik xususiyatlari bo‘lgan shaxslarga, ularning sog‘lig‘i va bilim qobiliyatlariga muvofiq, asosiy ta’limning barcha darajalarida va qo‘shimcha ta’lim olishda shart-sharoitlar yaratish; rivojlanishida maxsus psixofizik xususiyatlari bo‘lgan shaxslarga maxsus ta’lim olish uchun maxsus shart-sharoitlar yaratish va ularga korreksiyalovchi- pedagogik ko‘mak berish; shaxsning ta’limga bo‘lgan ehtiyojlarini, shuningdek shaxsni shakllantirishda, malakali kadrlarni tayyorlashda jamiyat va davlatning ehtiyojlarini qondirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish. Ta’lim sohasidagi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari sifat, qulaylik, shaxsga yo‘naltirilganlik, mazmun, ta’lim dasturlari va ta’lim yo‘nalishlarining turli-tumanligi va hokazo. Davlatimizning ustuvor siyosati yosh avlodni aqlan teran, jismonan sog‘lom, ma‘nan yetuk, har tomonlama rivojlangan komil inson qilib voyaga yetkazishdan iborat.

Prezidentimizning «Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-4860-son qarori qabul qilindi. Qarorga muvofiq, 2021/2022 o‘quv yilida: tajriba-sinov tariqasida shaharlarda hamda Toshkent shahrining tumanlarida joylashgan bittadan umumta’lim maktablarida inklyuziv ta’lim tizimi joriy qilinadi; Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida joylashgan bittadan umumta’lim maktabida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun boshlang‘ich tayanch korreksion sinflar ochiladi; Qashqadaryo, Farg‘ona va Xorazm viloyatlarida joylashgan bittadan kasb-hunar maktabida ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarining 9-sinf bitiruvchilari hamda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan guruhlar tashkil etiladi. Bundan tashqari “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunda Inklyuziv ta’lim barcha o‘quvchilar uchun maxsus ta’lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarining farqliligini inobatga olgan holda ta’lim muassasalarida ilm olishda teng huquqlilikni shakllantirishdir deyiladi.

Inklyuziv ta’limning o‘zi nima? – degan savolning tug‘ilishi tabiiy. Inklyuziv ta’lim (ingilizcha inclusion – o‘z ichiga olish, kiritish, uyg‘unlashtirish) davlat siyosati bo‘lib, nogironligi yoki boshqa sabablar tufayli (tarbiyasi og‘ir, yetim bolalar, turli hil kasalliklarga chalingan ijtimoiy himoyaga muhtoj mayda millat bolalari) maxsus yordamga muhtoj bo‘lgan

bolalarni sogʻlom tengdoshlari bilan birga umumtaʼlim muassasalarida oʻqitish va tarbiyalashni koʻzda tutadi.

Inklyuziv taʼlim imkoniyati cheklangan bolalarning umumtaʼlim muassasalarida taʼlim olishlari uchun qoʻshimcha moslamalarning yaratilishini va shu yoʻl bilan nogiron bolalar uchun qulay shart-sharoitlar yaratilishini talab qiladi.

Imkoniyati cheklangan bolalarning inklyuziv taʼlim-tarbiyasini amalga oshirishga, ularni ijtimoiy hayotga moslashtirishga qaratilgan ishlarni samarali olib borish uchun maxsus soha xodimlari hamda nogiron bolalar ota-onalariga inklyuziv taʼlimning mohiyati, ahamiyati, ijtimoiy zarurligini tushuntirish ham masʼuliyatli ishlar jumlasiga kiradi. Zero maxsus yordamga muhtoj bolalarning asosiy muammolarini ular oʻzlari yashab turgan muhitdan, oiladan uzoqda taʼlim-tarbiya berish bilan hal qilib boʻlmaydi. Imkoniyatlari cheklangan jamiyat aʼzolari sogʻlom jamiyat aʼzolari bilan teng huquq va imkoniyatlarga ega boʻlmas ekan ijtimoiy integratsiyaga erishish qiyin.

Maxsus ehtiyojli bolalarning taʼlim-tarbiyasida tenghuquqlilik muammosini hal etish bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir. Ammo bugungi kunda ham juda koʻplab bolalar turli xildagi sabablarga koʻra taʼlimdan chetda qolmoqdalar. Inklyuziv taʼlimga jalb qilishning tashkiliy, ilmiy-uslubiy masalalarini koʻrib chiqish, mutaxassislarni tayyorlash, malakasini oshirishga oid tadbirlarni ishlab chiqish lozim. Alohida yordamga muhtoj bolalarni umumtaʼlim muassasalariga jalb qilishning ikki asosiy omili bor.

Birinchidan, imkoniyati cheklangan bolalar ham sogʻlom bolalar bilan birgalikda oʻzaro faoliyat koʻrsatishlari mumkin. Inklyuziv taʼlim maqsadga muvofiq tarzda tashkil etilsa, maxsus ehtiyojli bolalar ijtimoiy tomondan himoyalanaadilar, sogʻlom bolalar esa ijtimoiy adolat va tenglik tamoillari asosida tarbiyalanaadilar, nogiron bolalarga nisbatan yanada mehribonroq va eʼtiborliroq, oʻzganing gʻamiga nisbatan sezgirroq boʻladilar, ularga gʻamxoʻrlik koʻrsatishni tabiiy hol deb biladilar.

Ikkinchidan, nogiron bolalar ham sogʻlom tengdoshlari bilan yonma-yon oʻqish, tarbiyalanish huquqiga ega ekanligini his qiladilar va ijtimoiy hayotga osonroq va ertaroq moslasha boshlaydilar.

Inklyuziv taʼlim imkoniyati cheklangan bolalarning taʼlim-tarbiyasida ota-onalar, pedagoglar, mutaxassislar, mahalla hamkorligida ish olib borishni talab qiladi.

Inklyuziv taʼlimni amaliyotga joriy qilish uchun zarur boʻlgan pedagogik, tashkiliy va uslubiy ishlar.

Maxsus ehtiyojli bolalarning umumtaʼlim sharoitida oʻqitilishi ularning oʻziga xos xususiyatlari, nuqson turi, darajasi va sinfdagi bolalar sonini eʼtiborga olgan holda tashkil qilinadi. Avvalo shuni taʼkidlash joizki, oʻquvchilarning yoshlari bir xil boʻlsa-da, lekin ular bir-birlariga oʻxshamaydilar. Barcha bolalarning individual psixologik, shaxs xususiyatlari, idrok qilish darajasi, zehn va idroki turlichadir. Shu bois maxsus ehtiyojga ega boʻlgan bola taʼlim olayotgan inklyuziv sinflardagi oʻquv-tarbiya jarayonini tashkil etish masalasi yanada murakkabroq muammolarni hal etishni talab etadi. Inklyuziv sinfda oʻqituvchi bolalarning imkoniyatini eʼtiborga olib, darslarni shunga muvofiq rejalashtira olsa, bolalarning

nogironligi bilim olishiga qanday ta'sir qilishini bilib, bu qiyinchiliklarni bartaraf etishning samarali yo'llaridan foydalansa, maktab va oila hamkorligini to'la yo'lga qo'ya olsa hamda nogiron bolaning kelajagiga ishonch bilan qarasagina dars jarayoning muvaffaqiyatli kechishiga erishish mumkin. Har bir bola o'z imkoniyat darajasida rivojlanadi. Atoqli psixolog olim L.S.Vigotskiy aytganidek: Har qanday ruhiy yoki jismoniy nuqsonda ham taraqqiyot davom etadi. Inklyuziv ta'limning joriy etilishi milliy, tashkiliy va uslubiy islohotlarni talab etadi. Inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun umumiy ta'lim tizimiga tarkibiy o'zgartirishlar kiritish muhimdir. «Umumta'lim» va «Maxsus ta'lim» o'rtasidagi to'siqlar olib tashlanishi kerak. Inklyuziv ta'limda ilmiy tadqiqotlar olib borish va ularni amaliyotga tadbiq qilish murakkab bo'lib ko'pchilik amaliyotchi olimlarning fikricha bu jarayon bir necha yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan- inklyuziv ta'lim jarayonida bolaning ishtirokini to'la huquqiy ta'minlanishi kerak. Bunga ta'lim muassasasi ma'suliyatli hisoblanadi. Ikkinchidan-maxsus pedagogikaga oid adabiyotlar va tadqiqotlarda inklyuziv ta'lim bilan bog'liq muammolar muhokamasini yoki metodik ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishda uni qadrlil fenomen shaklida ko'rib chiqish kerak. Chunki inklyuziv ta'lim rivojlanishi jamiyatning ijtimoiy-madaniy xususiyatlaridan kelib chiqib va ta'lim jarayonidagi barcha ishtirokchilarning fikrini hisobga olgan holda va doimiy o'zgarishlarni his etgan holda ishlab chiqilishi lozim. Uchinchidan- inklyuziv ta'limni ko'rib chiqishda ta'lim muassasalari holatini yaxshilovchi inklyuziv madaniyatni hosil qilish, inklyuziv siyosatni rivojlantirish va inklyuziv amaliyotni kiritish yo'nalishlarini ko'rib chiqish kerak. To'rtinchidan- inklyuziv ta'limning muammosi uning tashkil etishning turli shakllarini o'rganishda o'z aksini topadi va ishtirokchilarning ijtimoiy, iqtisodiy, ruhiy, sog'lig'i kabi turli xususiyatlarida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. N.B.Goipova. Inklyuziv ta'lim. Gopital pedagogika. Namangan. 2024. 252bet.
2. F.U.Qodirova, X.Sh.Yunusova. Inklyuziv va maxsus ta'limning filologik asoslari. Chirchiq, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi.-T.: "O'zbekiston", 2020 - 46 b
4. O'zbekiston Respublikasining 23.09.2020 y. O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son).
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. <https://www.lex.uz/ru/docs/-584106>.